

Projekt: Kras-Carso: Trajnostno upravljanje
naravnih virov in teritorialna kohezija
Delovni sklop 2: Upravljanje naravnih virov
Aktivnost 1: Načrt upravljanja naravnih območij

Študija o Krasu

(čezmejna analiza italijanskega in slovenskega
dela Krasa)

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev
Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal
Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

Investiamo nel
vostro futuro!
Naložba v vašo
prihodnost!
www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di
sviluppo regionale
Projekt sofinancira Evropski sklad
za regionalni razvoj

Analisi transfrontaliera

Il presente documento è il risultato dell'analisi transfrontaliera tra la Slovenia e l'Italia per l'area del Carso per i seguenti settori (1) agricoltura, (2) selvicoltura, (3) aree protette e (4) turismo ed attività ricreativa, nella parte finale (5) vengono poi indicati i riepiloghi degli accertamenti.

L'analisi transfrontaliera ha l'obiettivo di mettere in luce gli aspetti comuni, come anche le differenze, di due parti di un unico territorio, al fine di trovare una soluzione più agevole dei problemi comuni e definire le strategie dello sviluppo sostenibile nei diversi settori.

Nell'ambito dell'analisi transfrontaliera abbiamo dato particolare rilievo agli stakeholder ovvero agli amministratori delle singole aree, che rappresentano al contempo anche gli elementi chiave per lo sviluppo, lo stato effettivo nel settore, i piani di sviluppo e i problemi più rilevanti. Le caratteristiche meno evidenti sono rappresentate con il colore grigio, quelle che si contraddistinguono maggiormente sono invece indicate in nero.

La base per lo studio transfrontaliero sono gli Studi nazionali sul Carso, elaborati per la parte italiana e slovena del Carso e sono delle analisi transfrontaliere poste in allegato.

Dott.ssa Aila Quadracci

Dott.ssa Mitja Prelovšek, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU

Čezmejna analiza

Pričujoč dokument je rezultat čezmejne analize med Slovenijo in Italijo za območje Krasa na področju (1) kmetijstva, (2) gozdarstva, (3) varovanih območij ter (4) turizma in rekreacije, v sklepnem delu (5) pa so ugotovitve tudi povzete.

Čezmejna analiza poskuša osvetliti skupne vidike, pa tudi raznolikosti, dveh delov sicer ene pokrajine, s čemer poskušamo olajšati reševanje skupnih problemov in opredeliti strategije trajnostnega razvoja v različnih sektorjih.

V sklopu čezmejne analize smo posebej izpostavili deležnike oz. upravljavce posameznih področij, ki so ključni elementi za razvoj, stanje na področju, razvojne načrte in izstopajoče probleme. Manj izstopajoče lastnosti so zapisane s sivo barvo, bolj izstopajoče pa s črno.

Osnova za čezmejno analizo sta nacionalni Študiji o Krasu, ki sta bili opravljena za italijanski in slovenski del Krasa in sta čezmejni analizi pridani kot priloga.

dr. Aila Quadracci

dr. Mitja Prelovšek, Inštitut za raziskovanje krasa ZRC SAZU

1. Kmetijstvo

Deležniki (upravljavci)	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • EU (SKP-Skupna kmetijska politika), • Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, • Dežela Furlanija-Juljska krajina - Glavna direkcija za kmetijske, agroživilske in gozdne vire, • ERSA - Deželna agencija za podeželski razvoj, • Pokrajini Trst in Gorica (Deželni zakon št. 33/02 in Deželni zakon št. 24/06), • občine, • LAS - Lokalna akcijska skupina, • Kmečka zveza - Associazione agricoltori, združenje Coldiretti FJK, Confagricoltura FJK, Združenje italijanskih kmetijskih pridelovalcev (tehnično svetovanje in upravna podpora kmetom), • lastniki, vaške/agrarne skupnosti, zakupniki in kmetje (vzreja, košnja, pridelava, pašnja) 	<ul style="list-style-type: none"> • EU (skupna kmetijska politika), • <i>Ministrstvo za kmetijstvo in okolje</i> (priprava pravnih predpisov, priprava in usklajevanje strategij in razvoja slovenske kmetijske politike, prenos kmetijske politike EU na nacionalno raven, zagotavljanje financiranja kmetijskih ukrepov, sodelovanje pri pripravi državnih prostorskih načrtov), • <i>občine</i> (priprava lokalnih predpisov, priprava občinskega prostorskega načrta), • <i>Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica ter Kmetijska svetovalna služba Sežana</i> (strokovno kmetijsko svetovanje, pomoč pri izdelavi razvojnih načrtov za kmetijska gospodarstva, svetovanje pri uveljavljanju ukrepov kmetijske politike, svetovanje na področju kmetijskih in s kmetijstvom povezanih predpisov, posredovanje težav kmetov na višjo upravno raven), • <i>LAS Krasa in Brkinov, LAS Zgornje Vipavske doline in Komenskega Krasa, LAS JZ dela Severne Primorske</i> (priprava lokalnih razvojnih strategij, razvoj podeželja, izobraževanje in usposabljanje lokalnega podeželskega prebivalstva, upravljanje s finančnimi sredstvi iz ukrepov LEADER), • <i>Društvo vinogradnikov in vinarjev Kras, Konzorcij kraških pridelovalcev terana PTP</i> (interesno povezovanje vinogradnikov in vinarjev, organizacija vinarskih prireditev, promocija terana in njegovo trženje, dvig kvalitete), • <i>lastniki in najemniki in kmeti</i> (dejansko izvajanje kmetijskih aktivnosti)

Kmetijska politika je v veliki meri vezana na raven Evropske unije, zato za obe državi na Krasu veljajo podobne programske osnove. Skupno kmetijsko politiko v obliki kmetijskih programov in zakonodaje na ravni držav izvajajo ministrstva. Močno vlogo na regionalni ravni imajo v Italiji deželne in pokrajinske javne službe (tudi zakonodajno), saj so npr. finančno in programsko podpirali namakalne sisteme, medtem ko ima v Sloveniji regionalna raven podporo na ravni svetovanja in deloma skupnih tehničnih služb na ravni Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica (ter njegovih lokalnih svetovalnih služb). Vloga občin na področju kmetijstva obsega strateško opredelitev območij za posamezne dejavnosti (med njimi tudi kmetijstvo). Na obeh straneh meje je izpostavljena vloga LAS. Povezovanje na ravni kmetov ima v Italiji močno nacionalno ozadje in je tudi zaradi tega močno, medtem ko je v

Sloveniji omejeno večinoma na vinogradništvo. Najpomembnejši praktični izvajalci kmetijskih dejavnosti so v obeh primerih kmetijska gospodarstva oz. lastniki/najemniki zemljišč.

Stanje	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • v okviru Deželnega zakona št. 33/2002 spada to območje pod homogeno območje Krasa, • povprečna velikost kmetije je 3 ha, • prevladujoča oblika upravljanja: »družinska kmetija«, • področja visokokakovostne pridelave: vinogradništvo, oljkarstvo, mlekarstvo-sirarstvo, čebelarstvo, • pomanjkanje vode na površju zaradi prepustnega substrata, • večja koncentracija kmetij v pokrajini Trst kot v pokrajini Gorica, • dve vrsti habitatov, pomembnih za Skupnost, v kateri posega človek s svojo dejavnostjo: <i>vzhodna submediteranska suha travnišča, nižinski ekstenzivno gojeni travniki</i>, • dobre možnosti za razvoj kratke verige (proizvajalec - končni uporabnik) 	<ul style="list-style-type: none"> • upadanje vitalnosti (zmanjšan gospodarski pomen, močno razdrobljena in majhna posest, nedelujoč sistem najemništva, socialna problematika (starost, izobraženost), • izrazito ozelenjevanje in ogozdovanje zlasti po II. svet. vojni, • ena izmed ključnih (gospodarskih) dejavnosti, ki ohranja kulturno krajino-večnamenska funkcija kmetijstva (podeželje), • pretežno ekstenzivno, • pomembnejše panoge: vinogradništvo, živinoreja (pašna), čebelarstvo, • močna geografska zaščita kmetijskih izdelkov (vino, živalski proizvodi, med), • močno subvencionirano (KOP, OMD)

Pogoji za tržno/konvencionalno kmetijstvo so na obeh straneh Krasa slabi, zato je kmetijska pridelava ekstenzivna, je pa kmetijstvo izpostavljeno kot močan dejavnik v prostoru, ki ohranja odprte travniške in pašniške površine pomembne tudi z vidika naravovarstva. Prevladujoča oblika obdelovalcev kmetijskih zemljišč je v obeh primerih družinska kmetija, običajno na majhnih in razdrobljenih posestih. Kot glavna kmetijska panoga se na obeh straneh meje izpostavlja vinogradništvo, za italijanski del Krasa je zaradi milejšega podnebja specifično izpostavljeno še oljkarstvo. Na italijanski strani Krasa se izpostavlja še mlekarstvo, medtem ko od manjših dejavnosti na obeh straneh izstopa čebelarstvo. Zelenjadarstvo je bilo razvito zlasti v preteklosti v okolici večjih mest, torej večinoma na italijanskem Krasu, se pa v zadnjem obdobju sooča s številnimi problemi zaradi znatno cenejše globalne konkurence. Na obeh straneh meje obstajajo določeni kmetijski proizvodi (npr. teran), ki so varovani z geografsko oznako porekla, je pa delež terana med vini znatno večji na slovenskem Krasu v primerjavi z italijanskim. Za obe območji je med letoma 1990 in 2000 opazna slabitev kmetijskega sektorja, tako po površini kmetijskih zemljišč v uporabi kot pri številu kmetijskih gospodarstev. To torej ni rezultat nacionalnih dejavnikov, ampak specifično regionalnih ter globalnih.

<i>Razvojni načrti</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • Program za razvoj podeželja 2007-2013, • Načrt za upravljanje ZPS Krasa, • Splošni občinski prostorski načrti, • Lokalni razvojni načrt Lokalne akcijske skupine »Kras: teritorialna identiteta, ki jo je treba opredeliti«, • projektni predlog za izgradnjo zbirnih rezervoarjev za deževnico z namenom protipožarne zaščite in namakanja v kmetijstvu 	<ul style="list-style-type: none"> • omejevanje nadaljnega zaraščanja kmetijske krajine, spodbujanje ohranjanja in zmerne širjenja kmetijstva (predvsem vinogradništva, sadjarstva, živinoreje in poljedelstva), • zaokroževanje kmetijskih površin (prenos lastništev, najem, okrepitev posredniške vloge med najemodajalcem in najemjemalcem), • krepitev večnamenske vloge kmetijstva in spodbujanje sonaravnega kmetovanja tudi s ciljem ohranjanja območij Natura 2000, • diverzifikacija podeželskega gospodarstva/dejavnosti (podpiranje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji), • spodbujanje pridelave za Kras značilnih kmetijskih pridelkov, • nadaljevanje z organiziranim sistematičnim skupnim trženjem tipičnih lokalnih produktov pod skupno blagovno znamko, • odkrivanje novih tržnih niš, v okviru katerih bo omogočeno vzdrževanje značilnih in dediščinskih kulturnih krajin, • ureditev turistične infrastrukture, obnove kulturne in naravne dediščine, oživljanje običajev, • krepitev povezovanja kmetijskih pridelovalcev v interesna združenja ter skupnega nastopa na trgu (npr. vinogradnikov in vinarjev tudi povezovanje z zamejskimi vinogradniki-vinarji)

Regionalni razvojni načrti za kmetijstvo na Krasu so programsko na obeh straneh meje vezani na programe razvoja podeželja, ki se pripravljajo v okviru LAS. Na obeh straneh meje se ugotavlja, da vloga LAS-a ni prepoznavna v prostoru. Na lokalni ravni določene razvojni načrte vključujejo občinski prostorski načrti, ki na strateški ravni določajo prostorsko razporeditev dejavnosti.

<i>Problemi</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • ogozdovanje, • opuščanje kmetijstva ob generacijskem prehodu, • omejena velikost obdelovalnih površin (otežkočena mehanizacija, manjša rodovitnost), • velikost površin, namenjenih 	<ul style="list-style-type: none"> • manj ugodni talni in deloma klimatski pogoji za kmetijstvo (posledici sta procesa zaraščanja in ozelenjevanja), • razdrobljena posestna in lastniška struktura kmetijskih zemljišč, • slabo delujoč sistem najemništva/zakupa kmetijskih

<ul style="list-style-type: none"> vinogradom, • namakanje (manjša razpoložljivost vode), • opuščanje pašništva, • vdor tujerodnih vrst, • razdrobljenost zemljišč, • povečanje gradbene dejavnosti (krčenje kmetijskih površin), • različni veljavni predpisi, • škoda zaradi divjadi (divji prašiči), • energetska in druga infrastruktura (krčenje kmetijskih površin in ustanavljanje služnosti). 	<ul style="list-style-type: none"> zemljišč, • škoda zaradi divjih živali (volk, divji prašič), • večja razdrobljenost in težji dostop do kmetijskih zemljišč zaradi širjenja prometne infrastrukture, • majhnost kmetijskih gospodarstev
--	---

Problemi na področju kmetijstva so si zaradi podobnih fizičnogeografski razmer na obeh straneh meje, katerim se pridružujejo tudi socialnogeografske razmere, izjemno podobni (slabe naravne razmere za intenzivnejše kmetijstvo, pomanjkanje vode in poletna suša, ogozdovanje, opuščanje kmetijstva ob generacijskem prehodu, majhnost zemljišč, razdrobljenost zemljišč, škoda zaradi divjadi-prašiči, omejevanje kmetijske pridelave s širjenjem zlasti prometne infrastrukture). Zgolj na slovenski strani je močno izrazit slabo delujoč sistem najemništva, medtem ko je na italijanskem Krasu tako dobro razvit, da nekateri italijanski kmetje obdelujejo celo zemljišča na slovenski strani. Zgolj za slovensko stran Krasa so značilni škodni primeri zaradi volka.

2. Gozd in gozdarstvo

Deležniki (upravljavci)	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • EU (SKP-Skupna kmetijska politika), • Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, • Dežela Furlanija-Juljska krajina - Glavna direkcija za kmetijske, agroživilske in gozdne vire, <ul style="list-style-type: none"> ✓ Gozdna straža (nadzor nad sečnjo in predpisi glede kurjenja v naravi), • ERSa - Deželna agencija za podeželski razvoj, • Pokrajini Trst in Gorica (Deželni zakon št. 33/02 in Deželni zakon št. 24/06), • občine, • lastniki in vaške/agrarne skupnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ministrstvo za kmetijstvo in okolje</i> (priprava pravnih predpisov, priprava in usklajevanje strategij upravljanja z gozdovi, sodelovanje pri pripravi državnih prostorskih načrtov), • <i>Zavod za gozdove Slovenije</i> ter njegova <i>Območna enota Sežana</i> (priprava gozdnogospodarskih načrtov, upravljanje z gozdovi, odkazovanje dreves za posek na terenu, izobraževanje lastnikov gozdov), • <i>lastniki</i> (dejansko izvajanje gozdarskih aktivnosti-čiščenje gozdov in sečnja)

Zaradi tradicionalno dobrega upravljanja z gozdom prevzema večino nalog upravljanja gozdov na slovenski strani Krasa Zavod za gozdove Slovenije (zlasti preko območnih enot), ki pripravlja gozdnogospodarske načrte, na italijanski strani pa se izpostavlja večja vloga zlasti dežele, ki razvija gozdarstvo skupaj s kmetijstvom preko programov razvoja podeželja (tu se vključuje tudi strateška

politika EU), večjo vlogo pa imata na italijanski strani Krasa tudi pokrajini in občine. Zakon o gozdovih na italijanski strani pripravlja dežela, na slovenski pa ministrstvo. Na obeh straneh meje se dovoljenje za posege v gozdna zemljišča (običajno sečnje) izdajajo preko zavodov za gozdove. V obeh državah se pri praktičnem delu na gozdnih zemljiščih izpostavlja vloga lastnikov, na italijanski strani v večji meri tudi vloga vaške/agrarne skupnosti.

Stanje	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> v okviru Deželnega zakona št. 33/2002 spada to območje pod homogeno območje Krasa, temeljni gozdni sestoji: sredozemska makija, kraška gošča, kraški gozd, nasadi črnega bora, velika razširjenost kraške gošče zaradi ogozdovanja, omejeno spontano širjenje zasajenih borovih sestojev, manjše izkoriščanje gozdnega bogastva, parcelacija 	<ul style="list-style-type: none"> slaba ohranjenost klimaksnih združb ter degradacija talnih razmer (težka regeneracija, skromen prirastek), gozdovi kot rezultat načrtnega pogozdovanja s črnim borom ter zlasti po II. svetovni vojni intenzivnega sukcesivnega zaraščanja kmetijskih površin (pionirski gozdovi-neklimaksne združbe), lastniško večinoma privatni gozdovi, nizka stopnja gospodarjenja z gozdovi, majhna investicijska vlaganja, nizka realizacija poseka, s širjenjem gozda pojav povečane populacije prostoživečih živali, ki so vsaj deloma vezane na gozdni prostor, močno izražena večnamenska funkcija gozdov

Zaradi talnih razmer si je gozdna vegetacija na obeh straneh Krasa zelo podobna, zaradi manjše modifikacije podnebja pa je na italijanskem delu Krasa vendarle bolj sredozemska, zlasti v obmorskem pasu. Za obe območji so značilni zelo degradirani gozdovi z velikim deležem mladih gozdov in grmičevja ter prisotnost umetno sajenih borovih sestojev, ki se deloma širijo po naravni poti. Gozdovi so parcelno in lastniško na obeh straneh Krasa zelo razdrobljeni, zato prihaja do slabšega izkoriščanja predvidenega letnega poseka.

Razvojni načrti	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> zakonodaja na področju gozdarstva (sečnja, krčenje površin, zasajenih s črnim borom, v korist sukcesivnega spontanega zaraščanja z vegetacijo), Načrt za upravljanje ZPS Krasa 	<ul style="list-style-type: none"> prehod proti klimaksnim združbam (postopno zmanjševanje obsega črnega bora), izboljšanje gospodarjenja z gozdovi s strani lastnikov (večji in ustrezen posek), uravnoteženje populacije in sestave prostoživečih živali vsaj deloma vezanih na gozdni prostor, povečana uporaba biomase za pridobivanje alternativnih virov energije,

	<ul style="list-style-type: none"> • preverjanje možnosti in morebitno spodbujanje drugih dejavnosti, npr. smolarjenje
--	---

Na italijanski in slovenski strani Krasa obstajajo zelo podobni razvojni načrti, to je intenzifikacija sečnje, kjer je le-ta dovoljena/odobrena, krčenje površin zasajenih s črnim borom in postopnim prehajanjem gozdne vegetacije k klimaksnim združbam.

<i>Problemi</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • požari, • porast rastlinskih bolezni kot je rak črnega gabra, • pomanjkljivo upravljanje gozdnih površin s prisotnostjo bolnih primerkov, • parcelacija, • otežkočen dostop do zemljišč, • vdor tujerodnih vrst (<i>Ailanthus altissima</i>) 	<ul style="list-style-type: none"> • razdrobljena posestna in lastniška struktura gozdnih zemljišč, • zaprtost gozdov (nizka gostota ustreznih gozdnih prometnic), • velik delež pionirskih gozdov, • velika požarna ogroženost, • visok delež neavtohtone gozdne vegetacije (bor), • pogostejše pojavljanje bolezni gozdov (črni bor, manj črni gaber in hrast), • panjevske gospodarjenje, • številni grobi posegi v gozd in gozdni prostor (prometnice), • nedovoljena sečnja in drugi podobni posegi v gozdni prostor, • zaraščanje s tujerodnimi vrstami, to je robinija (<i>Robinia pseudacacia</i>) in pajesen (<i>Ailanthus altissima</i>)

Zaradi klimatskih razmer se na obeh straneh izpostavlja ranljivost gozda na požare, ki se jih preventivno omejuje s presekami in osveščanjem. Na obeh straneh velja slaba odprtost gozdov, ki je ovira za večje ekonomsko izkoriščanje, in velika fragmentacija parcel. Med grožnjami oz. že izpostavljenimi problemi se na obeh straneh meje pojavlja problem širjenja tujerodnih vrst in prisotnost nekaterih bolezni (nekateri so bolj razširjeni na italijanski strani, npr. rak črnega gabra). Na italijanski strani Krasa se specifično izpostavlja problem upravljanja in sanacije gozdnatih površin, ki so jih prizadele bolezni.

3. Varovana območja

<i>Deležniki (upravljavci)</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • EU (Direktiva o habitatih 92/43/EGS in Direktiva o pticah 79/409/EGS), • Ministrstvo za okolje, varstvo prostora in 	<ul style="list-style-type: none"> • EU (določitev strokovnih in pravnih podlag za območja <i>Natura 2000</i>), • Ministrstvo za kmetijstvo in okolje

<p>morja,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dežela Furlanija-Juljska krajina - Glavna direkcija za kmetijske, agroživilske in gozdne vire, • Pokrajini Trst in Gorica, <ul style="list-style-type: none"> ◦ Okoljski redarji (teritorialni nadzor, lov, poškodbe divjadi, okoljski inšpekcijski nadzor), • občine (programski sporazumi, občinski prostorski načrti), • lastniki zemljišč 	<p>(priprava pravnih predpisov, priprava in usklajevanje strategij ravnanja z okoljem in naravo, sodelovanje pri pripravi državnih prostorskih načrtov),</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Zavod RS za varstvo narave</i> (priprava strokovnih predlog, priprava naravovarstvenih smernic in mnenj, strokovno upravljanje z varovanimi območji, če ni predviden upravljavec, izobraževanje javnosti in lastnikov, kjer se nahajajo varovana območja, ozaveščanje javnosti), • <i>občine</i> (zavarovanje in možnost upravljanja z lokalnimi naravnimi vrednotami), • <i>Javni zavod Park Škocjanske jame</i> (strokovno upravljanje s Parkom Škocjanske jame), • <i>lastniki zemljišč</i> (izvajanje aktivnosti na varovanih območjih v skladu z veljavnimi pravnimi akti in usmeritvami strokovnih služb)
--	--

Nekatera področja varovanja narave, npr. omrežje *Natura 2000*, se izvaja preko Evropske unije, kar vzpostavlja enak sistem varovanja biotske raznovrstnosti in habitatnih tipov v Italiji in Sloveniji. Pomembnejše nacionalne (zakonodajne in programske) usmeritve zato potekajo v obeh državah na ravni ministrstev, v Italiji opravljata del teh funkcij dežela in pokrajini. Prva je tudi odgovorna za pripravo regionalnega programa upravljanja z območji *Natura 2000*, ki je v Sloveniji odsoten, se pa izvaja preko sektorskih politik s strani Zavoda RS za varstvo narave. Občine imajo na ravni lokalne samouprave podobno vlogo, vsaj pri sprejemanju občinskih prostorskih načrtov in zavarovanju lokalno pomembne naravne dediščine. V Italiji in Sloveniji se ne pripisuje posebne upravljaljske vloge za varovanje območij lastnikom zemljišč, se pa morajo le-ti držati zakonskih predlogov in naravovarstvenih smernic poseganja v varovana območja. Upravljanje nekaterih zavarovanih območij italijanskega dela Krasa je urejeno preko koncesij, medtem ko je za edino aktivno upravljanje zavarovanega območja na Krasu (Škocjanske jame) vzpostavljen javni zavod (tudi zaradi njegovega mednarodnega pomena).

Stanje	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • 5 regijskih naravnih rezervatov in številna varstvenih območja naravnega in didaktičnega pomena, • površina območja <i>Natura 2000</i> na Krasu večinoma sovпада s samim območjem Krasa, • izredno bogastvo habitatov, • visoka stopnja biotske raznovrstnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Kras je biodiverzitetno, ekološko in morfološko zelo ranljivo območje, • razmeroma dobro ohranjena kulturna krajina, • majhen delež zavarovanih območij (dober odstotek), a velik delež ekološko pomembnih območij in varstvenih območij <i>Natura 2000</i> (habitatni tipi, ptice; skorajda celoten Kras), • zavarovana območja: regijski park, 2

	<p>krajinska parka, 54 naravnih spomenikov - razdrobljenost po celotnem Krasu (zgostitev le okoli Škocjanskih jam in južno od Sežane),</p> <ul style="list-style-type: none"> • izjemna gostota naravnih vrednot (predvsem zaradi jam), • izstopajoč Regijski park Škocjanske jame (vključenost na seznam naravne dediščine UNESCO), • potencial za vzpostavitev (čezmejnega) Kraškega regijskega parka in/ali Geoparka Kras ter za zavarovanje identitetnih lastnosti Krasa (npr. vrtače), • nujnost sodelovanja s kmetijskim sektorjem (ohranjanje območij Natura 2000, škoda v kmetijstvu zaradi zavarovanih prostoživečih vrst)
--	---

Naravnogeografske značilnosti, predvsem z vidika kamnin in z njimi povezanih kraških pojavov, sta na obeh straneh mejah podobne, kar izraža hkrati ohranjenost kot tudi veliko ranljivost Krasa za človekove posege. Na obeh območjih se prepozna izredno ohranjene in biodiverzitetno bogate habitate, zato je velik delež območij vključen v okvir območij *Natura 2000*. Na ravni zavarovanih območij v Sloveniji izstopajo praktično le Škocjanske jame, ki je edino območje na Krasu vključeno pod okrilje UNESCO, medtem ko imajo v Italiji vzpostavljenih 5 regijskih rezervatov in še nekaj območij naravoslovnega pomena, ki se aktivno upravljajo veliko intenzivneje na italijanski kot na slovenski strani Krasa.

Razvojni načrti	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • Načrt upravljanja območja, pomembnega za skupnost SIC IT 3340006 »Tržaški in goriški Kras« in POV IT3341002 »Kraška območja Julijske krajine«, • širjenje okoljske kulture s pomočjo programov okoljske vzgoje, s posebnim poudarkom na mreži <i>Natura 2000</i>, • sonaravno izkoriščanje naravnih danosti v turistične namene, • pospeševanje kmetijstva v podporo biotski raznovrstnosti preko ohranjanja habitatov (gl. pustinja) in trajnostne pridelave 	<ul style="list-style-type: none"> • ohranjanje dobrega stanja varovanih območij (med drugim tudi spodbujati rabo tal, ki prispeva k ohranjanju habitatov rastlinskih in živalskih vrst-ekstenzifikacija kmetijske rabe), • spodbujanje medresorskega sodelovanja pri upravljanju in rabi naravnih virov, • spodbujanje povezovanja s kulturnimi programi in varstvom kulturne dediščine, • vključitev čim večje površine območij, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti v izvajanje ustreznih (z vidika ohranjanja ugodnega stanja vrst in habitatnih tipov) kmetijsko okoljskih programov (KOP), • ustrezno vključevanje naravnih spomenikov in naravnih vrednot v turistični razvoj Krasa, • vzpostavitev sistema upravljanja območij Natura 2000,

	<ul style="list-style-type: none"> • izobraževanje in ozaveščanje šolajočih se in javnosti o pomenu biotske raznovrstnosti s poudarkom na omrežju Natura 2000
--	--

Obe državi se zavedata prednosti trajnostnega upravljanja z naravnimi območji v smeri ohranjanja kraške pokrajine, zato so si usmeritve pri rabi prostora podobne. Tako se pri usmerjanju razvoja kmetijstva podarja njegova vloga pri podpori biotske raznovrstnosti, večfunkcijski skrbi za podeželje in trajnostni pridelavi hrane. Na ravni upravljanja z območji *Natura 2000* je v Italiji sprejet regionalni načrt upravljanja, medtem ko na slovenski strani velja nacionalni, ki specifik Krasa posebej ne izpostavlja, se pa naravovarstvene smernice upoštevajo preko, zlasti nacionalnih, sektorskih politik. V okvir turistično rabo prostora so v Italiji znatno vključena tudi območja *Natura 2000*, ki se nahajajo v okviru zavarovanih območij, v Sloveniji pa to velja praktično le za Škocjanske jame. Na obeh straneh Krasa se poudarja pomembnost in ranljivost Krasa preko različnih izobraževalnih naravovarstvenih projektov, še posebej na območjih *Natura 2000*, ter (trajnostno) rabo varovanih območij v turistične namene.

<i>Problemi</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • opuščanje pašništva (izguba habitata), • požari (za lažji prodor tujerodnih vrst v požgana območja), • vdor tujerodnih vrst (<i>Ailanthus altissima</i>, <i>Senecio inaequidens</i>), • razvoj cestnega omrežja in infrastrukture (fragmentacija habitatov in oviranje prehoda divjadi), • športno plezanje (motenje ptic gnezdk) in jamarstvo (motenje troglobiontov in troglofilov), • onesnaževanje podtalja, • razširitev površin, namenjenih vinogradništvu (krčenje obdelovalnih površin, uporaba pesticidov), • povečanje gradbene dejavnosti (izguba habitatov in fragmentacija), • morebitni razvoj kapilarnega namakalnega sistema 	<ul style="list-style-type: none"> • implementacija varstva narave v sektorske politike, zlasti na področju kmetijstva, • onesnaževanje podzemne kraške vode - nezadovoljivo čiščenje komunalnih odpadnih voda, • opuščanje kmetijske rabe (izguba travniških habitatov), • izvajanje agromelioracijskih ukrepov (kopanje prsti v vrtačah, zasipanje vrtač, druge morfološke spremembe površja), • širjenje prometne infrastrukture (migracijske ovire), • intenzifikacija vinogradništva na varstvenih območjih Natura 2000, • namakanje, • požari, • razrast invazivne neavtohtone gozdne vegetacije (robinija (<i>Robinia pseudoacacia</i>), pajesen (<i>Ailanthus altissima</i>), • opuščanje kalov in lokev, • vožnja z motornimi vozili izven urejenih poti

Zaradi naravnih razmer se na obeh območjih izpostavljajo problemi opuščanja kmetijske rabe in posledičnega ogroževanja ter z njim povezano izgubo travniških in pašniških habitatov. Z istega vzroka se izpostavlja na obeh straneh meje tudi problem požarov. Na obeh straneh meje je izpostavljen problem tujerodnih vrst, čeprav je v Italiji verjetno večji. Nadalje se izpostavlja

fragmentacija habitatov zaradi infrastrukturnega omrežja, problem onesnaževanja kraške podtalnice in okoljevarstveni problemi povezani z vinogradništvom (širitev obdelovalnih površin, uporaba pesticidov, kar je povezano z implementacijo varstva narave v sektorsko politiko kmetijstva). Bolj specifična je za Italijansko stran izguba habitatov in fragmentacija območij zaradi gradbene dejavnosti, ki velja na slovenski strani bolj za robove večjih krajev, ter za širitev regionalne/nacionalne/meddržavne prometne infrastrukture. Zaradi bolj tehniciranega kmetijstva v bližnji okolici se v Italiji že pojavljajo z vidika tal, površja in porabe vode problematično kapilarno namakanje, ki s seboj potegne tudi okoljevarstveno in identitetno zelo sporno urejevanje obdelovalnih površin za kmetijstvo. Na slovenski strani je ravno tako izpostavljen problem agromelioracijskih ukrepov, vendar v znatno večji meri za področje vinogradništva kot za področje drugih kmetijskih panog. Agromelioracijski ukrepi niso vezani le na kmetijstvo, ampak tudi na druge oblike rabe prostora.

4. Turizem in rekreacija

Deležniki (upravljavci)	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • Oddelek za razvoj in povečanje konkurenčnosti turizma, • Dežela Furlanija-Juljska krajina (Turismo FVG, turistični uradi), • centri za obiskovalce regijskih naravnih rezervatov, • Pokrajini Trst in Gorica (programi prostorskega trženja), • občine (lokalni programi za promocijo turizma), • konzorciji med zasebnimi ustanovami za promocijo območja, • Italijanska planinska zveza - vzdrževanje poti, • LAS (Lokalna akcijska skupina), • lastniki nastanitvenih objektov (hoteli, kampi, B&B) 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo</i> (priprava pravnih predpisov, priprava in usklajevanje strategij razvoja turizma), • <i>občine</i> (priprava pravnih lokalnih predpisov (npr. za vodenje turistov na lokalni ravni), pospeševanje lokalnega turističnega razvoja, skrb za turistično privlačno okolje), • <i>LAS</i> (razvoj strategije podeželskega turizma, podpora turističnim dopolnilnim dejavnostim na kmetiji, izobraževanje), • <i>turistična društva</i> (promocija lokalnih znamenitosti, pospeševanje lokalnega turističnega razvoja, turistično izobraževanje, interesno povezovanje, skrb za turistično privlačno okolje), • <i>lastniki hotelov, kampov, zasebnih sob ipd.</i> (izvajanje turističnih aktivnosti)

Na obeh straneh Krasa se s turizmom neposredno ukvarjajo večinoma na regionalni in lokalni ravni, pri čemer ministrstva nimajo večje vloge. V Italiji se v načrtovanje programov turizma uspešno vključuje tako dežela kot tudi pokrajini (npr. projekta Marketing Krasi in Kras 2014+), medtem ko tovrstne ravni v Sloveniji ne poznamo, jo pa zaradi prepoznavnosti Krasi, ki se razteza preko več občin, uspešno nadomešča medobčinsko sodelovanje. Sicer na obeh straneh meje pomembno vlogo na področju pospeševanja turizma opravljajo občine ter programsko deloma LAS, organizacijsko pa nepogrešljiv del na obeh straneh prispevajo lastniki nastanitvenih objektov ter lokalna turistična združenja. V turistično informiranje se v Italiji poleg turističnih uradov pomembno vključujejo centri

za obiskovalce v okviru regijsko zavarovanih območij, medtem ko v Sloveniji zaradi nizkega deleža zavarovanih območij pomembnejšo vlogo igrajo občinski TIC-i. Skupno dediščino urejanja planinskih poti še naprej na obeh straneh meje opravljajo planinska društva oz. zveze.

Stanje	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • dobre značilnosti za promocijo trajnostnega turizma, • dobra ponudba tipičnih lokalnih pridelkov in izdelkov, • zadostna ponudba nastanitvenih objektov, • večji dotok pretežno tujih turistov med turistično sezono (maj - oktober), • turistične in enogastronomске privlačne točke zgoščene zlasti v Tržaški pokrajini 	<ul style="list-style-type: none"> • dobri osnovni pogoji za "mehki" turizem (kulturna krajina, stavbna dediščina, gastronomija, enologija, tradicija) v povezavi s kolesarstvom in pohodništvom, • dobro razviti 3 turistični stebri (osnova za primarno privlačnost Krasa ter "masovni" turizem), • trenutno ustrezna nastanitvena kapaciteta (hoteli, privatne sobe), primanjkljaj le na področju kampov (brez je osrednje območje), • prevladujejo tuji gosti (71-94 %), • TIC-i dobro organizirani na občinski ravni, • veliko, preko 30 tematskih poti, a brez vsebinske in vizualne usklajenosti

Na obeh straneh meje se izpostavljajo izvrstni pogoji za mehko, to je trajnostno obliko turizma, zato je šel razvoj v podobno smer, to je vzpostavljanje tematskih pohodnih, kolesarskih poti in deloma konjeniških poti ter manjših in razdrobljenih nastanitvenih zmogljivosti. V turistični ponudbi se povezuje tako naravna kot tudi kulturna dediščina. Na obeh straneh se izpostavlja tudi ponudba tipičnih lokalnih pridelkov in proizvodov. Razpoložljivost nastanitvenih kapacitet zadostuje, se pa pojavlja problem velike sezonskosti turizma. Intenzivnejša turistična in enogastronomska ponudba je v veliki meri vezana na Trst, pri čemer prihaja do čezmejnih vplivov tudi na slovensko stran Krasa. Do pomembnih meddržavnih turističnih tokov opozarja tudi prevlada tujih gostov v Sloveniji, pri čemer najverjetneje prednjačijo italijanski gosti.

Razvojni načrti	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • Projekt <i>Trženje Krasa</i> (Pokrajina Trst), ponovno ovrednotenje tematskih poti in turistično zanimivih krajev, • Projekt <i>Kras 2014+</i> (Pokrajina Gorica) - ustanovitev muzeja na prostem o 1. svetovni vojni, • izboljšanje povezave med naravno dediščino in trajnostnim turističnim razvojem, • promocija celovite turistične ponudbe 	<ul style="list-style-type: none"> • večja izraba naravnih in kulturnih danosti, • boljše povezovanje turizma z varstvom narave (raba statusa Nature 2000), • profesionalna organiziranost in marketing v obliki partnerstva javnega, zasebnega in nevladnega sektorja, • vzpostavitev kampa na osrednjem delu Krasa ali na Dolenjem Krasu, • pripraviti ponudbo novih turističnih produktov in programov, povezanih z vsebino naravne in kulturne dediščine,

	povezanih s potenciali razvoja programov v gozdnem okolju in vključiti lokalno stacionarno ponudbo
--	--

V okviru obeh držav se izpostavlja promocija celovite turistične ponudbe ter potreba v turizmu po še intenzivnejši rabi naravne in kulturne dediščine. Na obeh straneh meje se v zadnjem obdobju pojavljajo turistični projekti za ohranjanje dediščine 1. svetovne vojne zlasti na severnem delu Krasa, kjer prihaja tudi do delnega čezmejnega sodelovanja, kar kaže v smer večje izrabe naravnih in kulturnih danosti Krasa oz. razvoj turističnih območij z »novo«, dejansko pa v preteklosti le zapostavljeno, prepoznavnostjo. Na obeh straneh Krasa se pojavljajo pobude po reorganizaciji in poenotenju tematskih pohodnih poti, ki bi morale intenzivneje in pregledneje predstaviti območje Krasa.

<i>Problemi</i>	
Italija	Slovenija
<ul style="list-style-type: none"> • pomanjkanje usklajenosti in načrtovanja med turistično privlačnimi točkami in nastanitvenimi objekti, • pomanjkanje celostnega informacijskega gradiva, • slaba povezava med prevoznimi sistemi 	<ul style="list-style-type: none"> • še vedno nepovezana koordinacija ponudnikov turističnih storitev (na spletu, v publikacijah, na društveni ravni), • pasivna oblika promocije turistične ponudbe, • vzdrževanje tematskih (in pešpoti in kolesarskih) poti, • pomanjkanje ustrezne promocije kmetijskih izdelkov, • majhno število in slaba razporeditev kampov

Čeprav se je kar precej energije vložilo v oblikovanje celostne ponudbe, se na obeh straneh ugotavlja, da le-ta še vedno ni ustrezno celostno predstavljena. Izpostavljene so zlasti karte s turističnimi informacijami, ki bi povezale turistično ponudbo vseh slovenskih (in italijanskih) kraških občin, ter pregleden informacijski portal, ki sicer obstaja, a je navzven premalo prepoznaven in interaktiven. Tako je turistična ponudba še vedno preveč razdrobljena. Na obeh straneh meje se izpostavlja tudi precejšnja nepovezanost med turistično privlačnimi točkami in nastanitvenimi zmogljivostmi, čemur se seveda ne da povsem izogniti, povzroča pa težave gostu, ki je brez ali ob slabi komunikaciji s ponudnikom turističnih storitev prepuščen samoiniciativi. Na slovenski strani je potrebno izpostaviti odsotnost kampov v osrednjem območju Krasa.

5. Skupne sklepne ugotovitve

Zaradi zelo podobnih naravnih razmer (enaka je kamninska osnova, nekoliko bolj je različno podnebje) in skupnega razvoja v nekdanji Avstro-Ogrski monarhiji do leta 1918 si je Kras na italijanski in slovenski strani zelo podoben. Iz tega izhaja tudi socialna in demografska ter tudi glavni razvojni

problemi. Nekoliko bolj in prej kot slovenski del Krasa je gospodarsko-ekonomska globalizacija prizadela italijanski del Krasa, slovenskega pa se dotika zlasti v zadnjih desetletjih. Posledice družbeno-ekonomskih razmer se na obeh straneh Krasa v naravnih območjih odražajo zlasti z znatnim ogozdovanjem v 20. stoletju. V zadnjem desetletju prihaja zaradi povezanosti na ravni EU preko nacionalnega upravnega nivoja do podobnih usmeritev na obeh straneh Krasa zlasti na področju kmetijstva (skupna kmetijska politika EU) ter varovanja biodiverzitete in habitatnih tipov (Natura 2000). Pričakujemo lahko, da se bosta zaradi zmanjševanja regionalnih razlik italijanski in slovenski del Krasa razvijala še intenzivneje v podobno smer, zato se izraža potreba po deloma skupnem načrtovanju in izvajanju dejavnosti v prostoru, tudi čezmejno.

Najbolj opazna je razlika v upravljanju na regionalnem nivoju, ki je v Italiji prisoten na ravni dežele in pokrajin, v Sloveniji pa ga upravno ne poznamo. To Krasu, pa tudi širše Sloveniji, prinaša težavo na upravni ravni na ravni regij, konkretno pri povezovanju občin, saj so le-te v Sloveniji prepuščene lastnim iniciativam včasih tudi izven naravno-družbeno pogojenih tradicionalnih okvirov. Skupno nastopanje občin pod okriljem pokrajin oz. dežel ima tudi več prednosti pri pripravi skupnih razvojnih dokumentov, je pa pot med lokalno ravni in državo nekoliko daljša ter lahko prispeva k podvajanju dela. Kljub temu se ob vzpostavljeni regionalni upravni ravni določene dejavnosti lahko izvajajo neposredno z lokalnimi skupnosti brez neposrednega vključevanja države. Pri večjih projektih, ki so po možnosti tudi regionalno vpeti, je neizogibno sodelovanje več občin, na ravni Krasa pa bi bilo dobrodošlo sodelovanje tudi na upravni ravni regij.